

Painotettu opetus suomalaiskaupunkien peruskouluverkoissa

TERHI PASU, JUUSO SUOMI, MARI SIIPOLA, SATU KOIVUHOVI & PIIA SEPPÄNEN

Turun yliopisto

Pasu, Terhi & Suomi, Juuso & Siipola, Mari & Koivuhovi, Satu & Seppänen, Pii (2025) Painotettu opetus suomalaiskaupunkien peruskouluverkoissa (Emphasized teaching in urban comprehensive school networks in Finland). *Terra* 137(3) 91–108.

<https://doi.org/10.30677/terra.156674>

The aim of this study is threefold: to examine pupil selection and grouping into emphasized teaching in comprehensive schools in Finnish cities; to analyze the relationship between pupil selection, pupils' school journeys, and the socio-economic profiles of pupils' residential areas; and to examine the geographical placement of emphasized teaching in four of these cities. We combine data from the Community Structure Monitoring System by Statistics Finland and the Finnish Environment Institute, pupil register data of 7th graders ($n=8,480$) from 2021, and geospatial data on school catchment areas. The results show that while emphasized teaching generally involves permanent grouping, the extent of pupil selection varies. In the four cities examined, emphasized teaching is located in catchment areas with diverse socio-economic characteristics. However, emphasized teaching often serves non-local pupils who face longer school journeys, thus undermining the principle of neighborhood school allocation to varying extents and limiting real choice due to socio-economic and spatial factors.

Key words: emphasized teaching, pupil selection, Finnish cities, comprehensive schools, socio-economic profile

Terhi Pasu, Elinikäisen oppimisen ja koulutuksen tutkimuskeskus (CELE), Kasvatustieteiden laitos, Turun yliopisto, FI-20014 Turku, Finland. E-mail: terhi.p.pasu@utu.fi.

Suomalaisen peruskoulujärjestelmän keskeisenä periaatteena on ollut se, että eritaustaiset lapset ja nuoret käyvät yhdessä lähikouluja. ”Lähikoulu” on opetuksen järjestäjän eli tyypillisimmin kunnan oppilaalle osoittama koulu, joka sijaitsee mahdollisimman turvallisen ja lyhyen koulumatkan päässä oppilaan asuinpaikasta (Perusopetuslaki 1998/628, 6 §). Suomessa lähikouluperiaate on koulututokaiden osalta vahva: jopa 93 prosenttia oppilaista aloittaa perusopetuksen kunnan osoittamassa lähikoulussa (Ukkola & Väättäinen 2021: 21). Lähikouluosoituksen rinnalla suurissa kaupungeissa ja kaupunkimaisissa kunnissa käytetään myös oppilasvalikointia peruskouluihin silloin, kun opetuksessa noudatetaan ”opetussuunnitelmaa, jossa painotetaan yhtä tai useampaa oppiainetta” (Perusopetuslaki 1998/628, 28 §). 2010-luvun alussa suomalaiskaupunkien (Vantaa, Tampere, Espoo ja Turku) yläkouluikäisistä oppilaista 11–37 prosent-

tia oli valikoitunut painotetun opetuksen luokkiin (Simola ym. 2015). Osassa kaupungeista vain vähemmistö yläkouluista otti ilman valikointia kaikki tietyn alueen oppilaat (Seppänen ym. 2018: 68).

Oppilasvalikointiin kytkeytyvää painotettua opetusta järjestettiin 2020-luvun alussa kaikissa suurissa suomalaiskaupungeissa tyypillisesti 1., 3. tai 7. vuosiluokalta alkaen (Seppänen ym. 2023). Painotetun opetuksen oppilasvalikointi sivuuttaa oppilaaksiotossa lähikouluosoituksella eli asuinalueperusteisesti otettavat oppilaat (Seppänen ym. 2018: 69). Näin ollen kuntien kouluvalintapolitiikka eli se, missä määrin perheet voivat hakea lapselleen koulupaikkaa muusta kuin osoitetusta lähikoulusta ja missä määrin koulut valikoivat oppilaitaan painotettuun opetukseen, on lähikouluperiaatteen toteuttamisen näkökulmasta keskeistä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti vuosina 2020–2022 Oikeus oppia -kehittämisohjelman, jon-

ka tavoitteena oli koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen ja eriarvoistumisen ehkäiseminen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). Kehittämisohjelman yhtenä huomion kohteena oli lähikouluperiaatteen vahvistamiseen liittyvien kehittämistoimenpiteiden tarkastelu (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022a). Oikeus oppia -ohjelman nimeämä työryhmä on linjannut, että painotetun opetuksen hakukäytäntöjen yhtenäisyyden ja yhdenvertaisuuden lisäksi tulisi kiinnittää huomiota niin kutsuttujen ”erityispainotusten” alueellisesti tasaiseen jakautumiseen kuntien sisällä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022b: 12; ks. myös Bernelius & Huilla 2021). Painotetun opetuksen sijoittelu tasaisesti kuntien kouluverkoon on nähty yhtenä mahdollisuutena ehkäistä lähikouluperiaatetta rapauttavaa kouluvalintaa (Kupiainen & Hienonen 2023; ks. myös Kosunen ym. 2023). Esimerkiksi tuomalla painotettua opetusta myös haastavampien toimintaympäristöjen kouluihin voidaan pyrkiä lisäämään koulujen vetovoimaisuutta lähikouluvalinnoissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022b: 15). Yhdysvalloissa tällaisten niin sanottujen magneettikoulujen tavoitteena on ollut lisätä koulujen monimuotoisuutta sekä oppilaspohjan sosiaalista sekoittumista ja sitä kautta ehkäistä koulujen polarisoitumista (Saporito 2003). Sonja Kosunen ja kumppaneiden (2023: 212) Helsingin kouluverkkoa 2020-luvun taitteessa koskeva eliitti- ja magneettikoululiimiötä tarkasteleva tutkimus osoitti, että julkisten koulujen painotettu opetus oli Helsingissä sijoitettu varsin tasapuolisesti sekä oppilasalueen sosiaalisen rakenteen että maantieteellisen sijainnin näkökulmasta, kun taas oppilaaksiottoalueettomat yksityiset koulut sijaitsivat huomattavasti useammin sosioekonomisesti hyväosaisilla kuin huono-osaisilla alueilla.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että painotetun opetuksen oppilasvalikoinnin ja -ryhmittelyn seurauksena kouluihin muodostuu erilaisia opetusryhmiä, joissa oppilaiden taustat, osaaminen ja kokemukset koulusta eriytyvät (mm. Kosunen ym. 2024; Siipola ym. 2024). Myös kaupunkien kouluverkon rakenne eli koulujen sijoittelu kaupunkitilaan sekä koulujen opetustarjonta ovat keskeisiä tekijöitä koulujen oppilaspohjan rakentumisessa ja sitä kautta koulujen eriytymiskehityksessä (Kosunen ym. 2023). Tarvetta on ajantasaiselle tiedolle siitä, missä laajuudessa oppilasvalikointia toteutetaan Suomessa, miten painotettua opetusta sijoitetaan kaupunkien kouluverkkoon, ja miten oppilaiden valikoituminen ja koulujen oppilasryhmittely painotettuun opetukseen muovaavat koulujen oppilaspohjan rakentumista kaupungeissa.

Tässä artikkelissa kysymme ensin, missä laajuudessa seitsemässä suomalaiskaupungissa valikoitaan ja ryhmitellään 7. luokan oppilaita painotetun

opetuksen luokkiin 2020-luvun alussa, ja missä määrin painotettuun opetukseen valikoidut oppilaat käyvät muuta kuin lähikouluun tai maantieteellisesti lähintä kouluaan. Toiseksi kysymme, miten painotettua opetusta on sijoitettu neljän suomalaiskaupungin yläkouluverkkoon suhteessa koulujen oppilasalueiden sosioekonomisiin piirteisiin. Kolmanneksi kysymme, ovatko oppilaan koulumatka ja asuinpaikan (~asuinkortteli) sosioekonomiset piirteet yhteydessä painotettuun opetukseen valikoitumiseen seitsemässä suomalaiskaupungissa.

Lähikouluperiaate sekä oppilaiden valikointi ja ryhmittely peruskouluissa

Jo 1990-luvulta asti suomalaiskunnat ovat saaneet varsin vapaasti päättää peruskouluverkon rakenteesta ja oppilaaksioton linjauksista (Varjo 2011: 87). Tätä ennen kunnat olivat velvoitettuja jakamaan alueensa koulupiireihin, jotka ohjasivat koulujen perustamista ja sijoittamista kunnan alueelle sekä oppilaiden sijoittumista kouluihin (Seppänen 2006). Perusopetuslain astuessa voimaan vuoden 1999 alussa koulupiirikäytäntö lopetettiin ja se korvattiin toimintatavalla, jossa kunta osoittaa oppilaalle ”lähikoulun” mahdollisimman turvallisen ja lyhyen koulumatkan päästä oppilaan asuinpaikasta (Perusopetuslaki 1998/628, 6 §). Kunnat voivat edelleen jakaa alueensa maantieteellisiin kokonaisuuksiin, joiden perusteella oppilaat pääsääntöisesti sijoitetaan kouluihin. Myös tämän tutkimuksen kaupungeissa käytetään aluejakoja lähikouluai-
kaan osoittamiseen. Näistä alueista käytetään kaupungeissa nimityksiä: ”oppilasalue” (Turun kaupunki 2024a; Oulun kaupunki 2025), ”oppilaaksiottoalue” (Kouvolan kaupunki 2024; Lahden kaupunki 2024), ”perusopetusalue” (Jyväskylän kaupunki 2024), ”koulupolkuraja” (Tampereen kaupunki 2023) sekä ”lähikoulualue” tai ”koulupiiri” (Porin kaupunki 2023). Käytämme näistä oppilaaksiottoa säätelevistä alueista jatkossa pääosin yhteistä nimitystä ”oppilasalue”. Tämän tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu oppilaaksiottoalueettomat yksityiset koulut eli ne, joille ei ole osoitettu oppilasaluetta (vrt. Kosunen ym. 2023). Oppilaaksiottoalueettomia yksityiskouluja on Suomessa pääkaupunkiseudun ulkopuolella varsin vähän.

Oppilaaksioton valtiollisen sääntelyn väljennyttyä kuntiin on muodostunut toisistaan poikkeavia linjauksia sekä kouluverkon alueelliseen rakentamiseen että lähikoulun osoittamismenettelyyn (Varjo & Kalalahti 2011). Kaupungeissa oppilasalueen sisällä lähikouluai-
kaan osoittamisessa huomioi-
daan koulumatkan lisäksi myös muita oppilaak-

sioton kriteereitä. Tällaisia ovat esimerkiksi oppilaan terveydentilaan liittyvät syyt, sisarusperuste, huoltajien esittämä lähikoulutoive, kielivalinnat, koulupaikkojen tai -tilojen riittävyys (Jyväskylän kaupunki 2024) tai ”maksimioppilasmäärän puitteissa pedagogiset ja toiminnalliset vaikutukset, mm. opetusryhmien koko eri kouluissa” (Turun kaupunki 2024a: 2). Julkisessa keskustelussa lähikoulun käsitettä onkin kritisoitu osin harhaanjohtavaksi, koska osassa kaupungeista oppilaalle osoitettu koulu voi olla käytännössä mikä tahansa lähialueen kouluista (Seppänen ym. 2018: 70–71). Lähikouluperiaate on kuitenkin edelleen keskeinen ja lainsäädännön velvoittama periaate perusopetuksen järjestämisessä Suomessa.

Perusopetuslaki ei kuitenkaan velvoita oppilasta käymään kunnan osoittamaa lähikoulua. Tällä säännöksellä turvataan huoltajan ensisijainen oikeus valita lapsensa opetusmuoto tai se, mitä koulua lapsi käy (Uoti ym. 2022: 64). Kouluvälin-tapolitiikan tutkimuskirjallisuudessa vanhempien valinnanvapauden lisäämistä on kuvattu vanhem-painvallan (*parentocracy*) ideologiana (Brown 1990), jolloin lapsen koulutus riippuu pikemminkin vanhempien toiveista ja varallisuudesta kuin lapsen kyvykkyydestä (Seppänen 2006: 13). Helsingissä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä lähes puolet yläkouluikäisistä oppilaista kävi muuta kuin kotiosoitteensa mukaan määräytyvää koulua (Bernelius 2013).

Suomessa muuhun kuin oppilaalle osoitettuun lähikouluun suuntautuvat kouluvälinnät tarkoittavat tyypillisesti hakemista julkisen peruskoulujärjestelmän sisällä oppilaansa valikoivaan painotettuun opetukseen (Seppänen 2006). Painotetun opetuksen oppilaaksiotossa voidaan käyttää soveltuvuustestausta, joka osoittaa hakijan ”taipumuksia” kyseessä olevaan opetukseen (Perusopetuslaki 1998/628, 28 §). Analyysi perheille suunnatuista kouluihin ha-keutumisen teksteistä kuitenkin osoittaa, että painotetun opetuksen oppilasvalikoinnissa käytetään moninaisia valintakriteereitä, joissa mitataan oppilaan taipumusten lisäksi myös esimerkiksi oppilaan ominaisuuksia, aiempaa koulumenestystä tai mahdollisissa harrastuksissa kerrytettyjä taitoja (Pasu ym. 2023). Painotetun opetuksen oppilasvalikointi näyttäisi suosivan hyväosaisten perheiden lapsia kytkeytyen perheiden käytettävissä oleviin resursseihin, vapaa-ajanviettopaoihin ja näiden kautta yhteiskuntaluokkaan (Kosunen 2016; Kosunen & Seppänen 2015; Pasu ym. 2023). Aiempien tutkimusten mukaan painotettuun opetukseen valikoituu pääasiassa korkeasta sosioekonomisesta taustasta tulevia, valtaväestöön kuuluvia ja koulussa hyvin menestyviä oppilaita (Kalalahti ym. 2015; Silvennoinen ym. 2015; Siipola ym. 2024).

Yhteiskuntaluokittuneet perheiden kouluvalinnat sekä koulujen oppilasvalikointi- ja ryhmittelykäytännöt johtavat kaupunkikoulujen oppilaspuhjan monimuotoisuuden vähenemiseen ja luokkien vä-liseen eriytymiseen. Luokkamuuotoinen painotettu opetus vähentää mahdollisuuksia koululuokkien ja oppilaiden sosiaaliseen sekoittumiseen ja johtaa erontekoihin ja hierarkioihin kouluarjessa (Kosunen ym. 2024). Aiempien tutkimusten mukaan painotettuun opetukseen valikoituu yleisopetukseen verrattuna vähemmän tehostettua tai erityistä tukea tarvitsevia oppilaita sekä vähemmän oppilaita, jotka saavat suomi toisena kielenä -oppimäärän mukaista opetusta (Lempinen 2016; Siipola ym. 2023). Kaupunkien ja koulujen käytännöillä painotetun opetuksen järjestämisessä onkin merkitystä siinä, millaiseksi koulujen ja koululuokkien oppilaspuhjat muodostuvat ja miten eritaustaiset oppilaat kohtaavat toisiaan niin kouluarjessa kuin vapaa-ajallakin (ks. myös Oittinen ym. 2022; Kosunen ym. 2024).

Koulutuksen maantiede eriytyneillä kaupunkiseuduilla

Painotetun opetuksen oppilasvalikoinnin ja -ryhmittelyn lisäksi tarkastelemme tässä tutkimuksessa painotetun opetuksen maantieteellistä ulottuvuutta: jos alueelliset olosuhteet ovat yhteydessä painotetun opetuksen sijoitteluun kaupunkien kouluverkkoon tai oppilaiden valikoitumiseen painotetun opetuksen luokkiin, niin miten tämä ilmenee. Jos-sain määrin vastaavaa tarkastelua on aiemmin tehty oppilaita valikoivien koulujen maantieteellisen sijainnin osalta Helsingin peruskouluverkossa (Kosunen ym. 2023) ja Espoossa, jossa on analysoitu muun muassa oppilasvirtojen yhteyttä yläkoulujen oppilaspuhjan sosioekonomiseen rakenteeseen (Kosunen ym. 2016). Pääkaupunkiseudun ulkopuoliset suuret suomalaiskaupungit ovat kuitenkin jääneet alueellisen tarkastelun osalta vähemmälle huomiolle.

Koulutuksen maantiede (*educational landscapes*) eli koulujen ja laajemmin koulutusjärjestelmien maantieteellisten ja sosiaalisten rakenteiden tarkastelu on yleistynyt koulutustutkimuksessa (mm. Boterman ym. 2019; Bernelius 2024). Tarve koulutuksen alueelliselle tarkastelulle kytkeytyy väestön alueelliseen eriytymiseen, joka on lisääntynyt kaikkialla Euroopassa viimeisten vuosikymmenten aikana osana yhteiskuntien eriytymis- ja eriarvoisuuskehitystä (van Ham ym. 2018). Alueellisella eriytyemisellä tarkoitetaan sosioekonomiselta ja etniseltä taustaltaan erilaisten ihmisryhmien epätasaista sijoittumista alueille, mikä heijastuu voi-

makkaasti koulujen oppilas pohjaan (Boterman ym. 2019; Kosunen ym. 2024). Kun oppilaat sijoittuvat kouluihin lähikouluperiaatteen mukaisesti, alueellinen hyvä- tai huono-osaisuus siirtyy kouluihin (Kosunen & Bernelius 2024; Ramos Lobato 2021: 100). Tämä johtaa koulujen oppilas pohjan eriytymiseen niin sosioekonomisten ja etnisten kuin oppilaiden kyvykkyyteen liittyvien taustatekijöiden suhteen (Holmlund & Öckert 2021). Lähikouluperiaate oppilaiden sijoittumisessa kouluihin ei siten itsessään suojaa koulujen välisiltä eroilta, sillä erojen taustalla vaikuttavat voimakkaasti asuinalueiden väliset sosioekonomiset ja koulutukselliset erot (Kupiainen ym. 2022).

Kouluvalintapolitiikka on monissa maissa nähty yhtenä keinona vähentää koulujen eriytymistä. Keskeinen argumentti näissä näkemyksissä on ollut se, että oppilaiden valitessa kouluja eri sijainneista, voidaan poistaa suora yhteys asuin- ja koulupaikan väliltä ja siten vähentää alueellisen eriytymisen vaikutuksia kouluihin (Bernelius & Kosunen 2023: 176). Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että kouluvalinnat ovat päinvastoin lisänneet sosiaalista ja etnistä segregaatia koulujen välillä (mm. Bernelius 2013). Lähikouluperiaatteen yhdistetty kouluvalintapolitiikka lasten sijoittumisessa kouluihin on yhteydessä koulujen oppilas pohjan eriytymiseen niin oppilaiden osaamisen (mm. Kupiainen & Hotulainen 2019; Siipola ym. 2023) kuin terveys- ja hyvinvointikokemustenkin (Siipola ym. 2023; Kesanto-Jokipolvi ym. 2024; ks. myös Siipola ym. 2024) suhteen. Perheiden vapaus hakea jonkin toisen oppilasalueen kouluun esimerkiksi painotus- tai kieliopetuksen perusteella sekä koulujen oppilasvalikointi näihin ryhmiin johtavat siihen, että koulujen eriytyminen on usein voimakkaampaa kuin asuinalueiden eriytyminen (ks. Boterman ym. 2019; Ramos Lobato 2021: 101). Koulujen eriytymistä koskevassa julkisessa keskustelussa kouluvalintapolitiikkaa ei kuitenkaan yleensä nähdä merkittävänä ongelmana Suomessa (Kosunen ym. 2024: 22).

Muiden maiden tapaan myös Suomessa kouluvalinnat ovat yhteiskuntaluokittuneita siten, että aktiivisimpia kouluvalinnoissa ovat olleet koulutuksellisesti motivoituneet ja hyväosaiset perheet (mm. Seppänen ym. 2015), joiden kouluvalinnat suuntautuvat usein omaa lähikoulua sosioekonomisesti hyväosaisempaan kouluun (Bernelius 2013; Kosunen & Bernelius 2024). Tutkimus Espoon kaupungista 2010-luvun alun aineistolla osoitti, että kouluvalintoja toteuttaneet oppilaat asuivat sosioekonomisesti hyväosaisilla asuinalueilla (Kosunen ym. 2016). Kaupungeissa niin kutsutut oppilasvirrat kouluihin kasvattavat koulujen välisiä eroja erityisesti niin, että oppilaiden osaamisessa mitat-

tuna parhaiten menestyvät koulut näyttävät hyötyn eniten kouluvalinnoista, kun taas heikommien menestyvät koulut ovat kouluvalintaprosessissa ”häviäjiä” (Bernelius 2013). Tämä viittaa siihen, että motivoituneet ja hyvin koulussa menestyvät oppilaat poisvalikoituvat heikommien menestyvistä kouluista (Bernelius 2013; Bernelius & Vaatto-vaara 2016). Koulujen oppilas pohjan sosiaalinen eriytyminen on koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta merkityksellistä, sillä oppilas pohjan sosiaalinen rakenne voi ennustaa oppimistuloksia jopa enemmän kuin yksittäisten oppilaiden perhetausta tai henkilökohtaiset ominaisuudet (Alegre & Ferrer 2010; Sykes & Kuyper 2013; ks. myös Ramos Lobato 2021).

Kaupunkikoulujen eriytymiskehitys on yhteydessä kouluille muodostuviin maineisiin, jotka puolestaan vaikuttavat perheiden kouluvalintoihin (Kosunen ym. 2024). Tämä ilmenee konkreettisesti siten, että perheet valikoivat lapselleen hyvämaineisen koulun ja samalla ”poisvalikoituvat” huonomaineiseksi koetusta lähikoulusta (mm. Bernelius 2013). Painotettu opetus näyttäisi tässä olevan keskeinen mekanismi. Aiemman tutkimuksen mukaan oppilaansa valikoivat painotetun opetuksen ryhmät ovat toimineet ”vetovoimana” tiettyihin kouluihin tai koululuokkiin hakeutumisessa, kun taas jotkut valikoimattomat yleisopetuksen luokat huonomaineiseksi koetuissa kouluissa ovat toimineet ”työntövoimana” (Kosunen ym. 2016). Painotetun opetuksen alueellinen sijoittaminen kaupunkitilaan on nähty keinona kannustaa perheitä oman lähikoulun valintaan eli toisin sanoen, koulujen sijoittelulla voidaan pyrkiä houkuttelemaan erityisesti keskiluokkaisia perheitä jäämään huono-osaisempien alueiden kouluihin (Kosunen ym. 2023: 200).

Koulujen toimintaympäristön eli oppilasalueen sosioekonomisen rakenteen on havaittu korreloivan voimakkaasti kouluihin ja niiden oppilaisiin myös suomalaisen peruskoulujärjestelmän kontekstissa (Bernelius 2013; Ouakrim-Soivio ym. 2018). Koulujen oppilasalueet tulisikin nostaa segregaatioske- kstelussa tarkastelun kohteeksi, sillä ne ovat keskeisiä koulujen eriytymisen ajureita (Bernelius & Huilla 2021). Koulujen sijaintialueen sosioekonominen rakenne heijastuu koulujen oppilas pohjaan ja kouluille muodostuviin maineisiin (mm. Kosunen ym. 2024). Kansainväliset tutkimushavainnot osoittavat samansuuntaisen ilmiön: vanhempien mielikuvat kouluista liittyvät usein koulun oppilas pohjan ja koulun sijaintialueen sosioekonomiseen rakenteeseen (Rowe & Lubienski 2017). Koulujen oppilas pohjan sosiaalinen rakenne ja sen myötä kouluille muodostuvat maineet puolestaan ohjaavat perheiden tekemiä kouluvalintoja (Bernelius ym. 2021) ja muuttopäätöksiä (Bernelius & Vilka-

2019). Kaupunki- ja koulusegregaatio, alueille ja kouluille muodostuvat maineet, kouluvalintapolitiikka sekä perheiden muuttopäätökset kietoutuvat toisiinsa ja muodostavat monimutkaisen kokonaisuuden, niin kutsutun ”segregaation noidankehän” (*vicious circles of segregation*; van Ham ym. 2018), jossa eriytyminen yhdellä ulottuvuudella ruokkii eriytymistä toisaalla (Bernelius 2013: 76–78).

Painotetun opetuksen alueellinen tarkastelu kiinnittyy olennaisesti koulutuksellisen tasa-arvon kysymyksiin. Kansainvälisen korkeakoulututkimuksen asiantuntija, professori Tristan McCowan (2016) määrittelee koulutuksen tasa-arvolle kolme ulottuvuutta: saavutettavuus (*accessibility*), saatavuus (*availability*) ja horisontaalisuus (*horizontality*). Saavutettavuudella viitataan tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin koulutukseen hakeutumisessa, saatavuudella koulutuspaikkojen riittävyyteen ja alueelliseen jakautumiseen ja horisontaalisuudella eri alueiden koulutustarjonnan laatu- ja statuseroihin (McCowan 2016; ks. myös Jokila ym. 2019: 5). Suomessa peruskoulutuksen kontekstissa toissijaiseen kouluun eli muuhun kuin oppilaalle osoitettuun lähikouluun hakevalla ei ole lakisääteistä oikeutta maksuttomaan koulukuljetukseen (Perusopetuslaki 1998/628, 32 §). Painotettuun opetukseen osallistuvan oppilaan koulumatkakustannukset jäävätkin usein perheen vastuulle. Pitkä koulumatka ja siitä aiheutuvat kustannukset voivat muodostaa haasteen koulutuksen saavutettavuudelle joidenkin perheiden kohdalla. Mikäli painotettua opetusta sijoitetaan hyvien liikenneyhteyksien varrelle kantakaupungin läheisyyteen, se toisaalta edesauttaa kouluihin hakeutumisesta eri puolilta kaupunkia mutta samalla heikentää saavutettavuutta kaupungin reuna-alueilla asuvien perheiden näkökulmasta (ks. myös Kosunen ym. 2023). Näin oppilaan asuinpaikka määrittelee jossain määrin sitä, millaiset koulutusvalinnat ovat yksilölle todellisuudessa mahdollisia (Reay & Lucey 2004: 39).

Tutkimuksen toteuttaminen: aineisto ja menetelmät

Tässä tutkimuksessa maantieteellisten alueiden sosioekonomisia piirteitä kuvataan Tilastokeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen tuottaman paikkatietopohjaisen yhdyskuntarakenteen seurannan aineiston (YKR) avulla. Painotetun opetuksen alueellisen sijoittelun tarkastelussa YKR-aineisto yhdistetään neljän kaupungin (Tampere, Turku, Lahti ja Pori) osalta yläkoulujen julkiseen oppilasaluedataan, jotka ladattiin Tampereen, Turun ja Porin osalta kaupunkien avoimien paikkatietoaineistojen palveluista. Lahden osalta oppilasaluedata saatiin

kaupungin paikkatietohenkilöstöltä. Painotetun opetuksen oppilasvalikoinnin laajuutta ja oppilasryhmittelyä tarkastellaan seitsemän suomalaiskaupungin (Tampere, Oulu, Turku, Jyväskylä, Lahti, Pori ja Kouvola) anonymisoitujen oppilasrekisterien avulla. Oppilasrekisteriaineisto yhdistettiin lopuksi YKR-aineistoon, kun tutkittiin, miten oppilaiden koulumatka ja asuinpaikan sosioekonomiset piirteet ovat yhteydessä painotettuun opetukseen valikoitumiseen. Aineistojen yhdistäminen toteutettiin QGIS-paikkatieto-ohjelmistossa.

Tutkimuksessa käytetty YKR-aineisto sisältää tilastoruuduittain (250 × 250 metriä) alue- ja yhdyskuntarakenteen ominaisuuksia kuvaavia indikaattoreita valtakunnallisesti. Tässä tutkimuksessa YKR-aineiston avulla kuvataan tutkimuskaupungeissa alueiden sosioekonomista profilia käyttämällä seuraavia muuttujia: keskimääräinen asuntokuntien käytettävissä oleva rahatulo, vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuus, korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus sekä työttömien osuus. Nämä muuttujat ovat keskeisiä alueiden sosioekonomista asemaa kuvaavia mittareita, ja vastaavia on käytetty kaupunki- ja koulusegregaatiota käsittelevissä suomalaistutkimuksissa myös aiemmin (mm. Bernelius 2013; Kosunen ym. 2023). Yhdyskuntarakenteen seurannan aineiston tilastointiajankohtana käytimme vuoden 2020 loppua, jolloin se ajallisesti vastaa parhaiten oppilasrekisteriaineiston tietojä.

Oppilasrekisteriaineistot sisältävät seitsemäsluokkalaisten oppilaiden (n=8 480) tiedot koulusta, koululuokasta (esim. 7a, 7b, 7c jne.) sekä asuinpaikasta vuoden 2021 alusta. Oppilasmäärässä ovat mukana kaupunkien ylläpitämien koulujen oppilaat, ei kuitenkaan ruotsinkielisten koulujen, erityiskoulujen tai koulujen pienluokkien oppilaita. Oppilasrekisteriaineistot on kerätty Turun yliopistossa toteutettuun Oppilasvalikointi kaupunkikouluissa -tutkimushankkeeseen (11/2020–12/2021), jota opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmassa Oikeus oppia (2020–2022).

Painotetun opetuksen oppilasvalikointia ja -ryhmittelyä sekä oppilaiden valikoitumista painotettuun opetukseen suhteessa lähikouluun tai lähimpään kouluun (1. tutkimuskysymys) kuvataan oppilasmäärien ja suhteellisten osuuksien avulla. Painotetun opetuksen alueellista sijoittelua kaupunkien kouluverkkoon (2. tutkimuskysymys) tarkastellaan suhteessa koulujen oppilasalueiden sosioekonomisiin piirteisiin. Tarkastelu rajataan tässä neljään kaupunkiin, joiden peruskoulujen oppilasalueiden rajat olivat tarkoituksenmukaisia sekä ladattavissa avoimena aineistona tai saatavana kaupunkien henkilöstön erikseen toimittamina.

Oppilasalueiden sosioekonomista profilia kuvataan osamuuttujista (rahatulo, korkea-asteen koulutus, työttömyys) muodostetun summaindeksin avulla. Summaindeksi laskettiin ja skaalattiin siten, että kunkin kaupungin keskiarvo sai indeksiarvon 0 (Järnefelt 2023). Keskiarvon alapuolelle sijoittuva heikomman sosioekonomisen aseman alue saa negatiivisen indeksiarvon ja päinvastoin keskiarvon yläpuolelle sijoittuva vahvemman sosioekonomisen aseman alue saa positiivisen indeksiarvon. Salattujen tietojen tilastoruudut eli ne, joiden tapausten määrä oli alle 10, käsiteltiin puuttuvina tietoina eikä niitä huomioitu sosioekonomisen summaindeksin laskennassa. Oppilasalueiden sosioekonomisen aseman erojen tilastollista merkitsevyyttä testataan epäparametrisilla Mann-Whitneyn U-testillä (painotusta ja ei-painotusta järjestävät oppilasalueet) sekä Kruskal-Wallis H-testillä (kaupunkien kaikki oppilasalueet), koska normaalijakaumatesti (Kolmogorov-Smirnov-testi, p -arvo $<0,05$) tai vinous- ja huipukkuusarvot eivät täyttäneet parametristen testien käyttöehtoja kaikkien tarkasteltavien oppilasalueiden kohdalla.

Lopuksi kolmanteen tutkimuskysymykseen, joka koskee oppilaiden koulumatkan sekä asuinpaikan sosioekonomisten piirteiden yhteyttä painotettuun opetukseen valikoitumiseen, vastataan logistisella regressioanalyysillä. Tämä analyysimenetelmä soveltuu dikotomisen (selitettävä muuttuja saa arvon 0 ja 1) muuttujan tarkasteluun. Mallintamisen avulla analysoimme, ovatko oppilaan koulumatka (asuipaikan ja koulun välinen linnuntie-etäisyys kilometreinä) ja asuinpaikan sosioekonomiset piirteet (rahatulo, perus- ja korkea-asteen koulutus, työttömyys) yhteydessä painotettuun opetukseen valikoitumiseen. Asuinpaikalla tarkoitetaan noin asuinkorttelin suuruista aluetta, koska aineistona käytettiin YKR:n 250 metrin tilastoruutuja. Tällä oppilastason tarkastelulla pyrimme täydentämään oppilasaluetasoaista analyysia.

Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on huomioitava, että oppilasrekisteriaineistojen käsittelyvaiheessa Oulun ja Kouvolan oppilaiden asuinosoitteille määriteltiin keskimääräinen talonnumero, sillä näiden kaupunkien oppilasrekisterit sisälsivät oppilaan asuinpaikkatiedoista vain kadunnimen. Sama menettely tehtiin yksittäisille muiden kaupunkien oppilaille, joiden osoitetiedosta puuttui talonnumero. Aineiston käsittelyvaiheessa oppilasrekisteristä poistettiin ne oppilaat ($n=358$), joilta puuttui asuinosoite kokonaan. Lisäksi Tampereen kaupungin oppilasrekisteristä poistettiin niin kutsuttujen sekoitettujen opetusryhmien oppilaat ($n=62$), eli ne, joiden oppimäärä (yleisopetus vai painotettu opetus) ei ollut tutkijoiden tiedossa. Oppilasrekistereis-

tä poistettujen oppilaiden osuus koko aineistosta oli yhteensä 4,7 prosenttia ($n=420$).

Tutkimusaineiston rajoituksena on se, että koulujen oppilasalueiden sosioekonomista asemaa kuvataan oppilasalueen tilastoruutujen keskimääräisillä tiedoilla. Tällöin tutkimuksessa ei tavoiteta sitä heterogeenisyyttä, jota ison oppilasalueen kohdalla väistämättä esiintyy. Myös oppilaan asuinpaikan sosioekonomista asemaa kuvataan tilastoruudun tietojen avulla eikä se siten välttämättä vastaa oppilaan todellista sosioekonomista asemaa.

Artikkelin ensimmäinen ja toinen kirjoittaja olivat vastuussa aineiston käsittelyyn liittyvistä vaiheista. Ensimmäinen ja kolmas kirjoittaja pääosin vastasivat analyysien toteuttamisesta, ja kaikki tutkijat osallistuivat yhteiseen keskusteluun analyysin eri vaiheissa. Kaikki kirjoittajat osallistuivat myös tutkimuksen suunnitteluun, tulosten tulkintaan sekä artikkelin kirjoitus- ja viimeistelyprosessiin.

Tutkimuksessa on noudatettu hyvien eettisten käytäntöjen mukaisia toimintatapoja. YKR-aineiston käsittelyä varten on haettu käyttöluvut Tilastokeskukselta ja oppilasrekisteriaineiston keräämiselle tutkimusluvut kaupungeista. Aineistoja on käsitelty luottamuksellisesti ja niitä on säilytetty tietoturvallisesti Turun yliopiston hallinnoimassa pilvipalvelussa, johon pääsy oli vain tutkimuksessa mukana olleilla tutkijoilla. Olemme kiinnittäneet tutkimusetiikkaan huomiota myös tulosten raportoinnissa, ja näin ollen anonymisointisysteistä emme julkaise yksittäisten koulujen nimiä.

Oppilasvalikointi ja -ryhmittely sekä oppilaiden poisvalikoituminen lähialueen kouluista

Seitsemän kaupungin tarkastelussa vuonna 2021 painotettuun opetukseen valikoitujen oppilaiden osuus kaikista kaupunkien seitsemäsluokkalaista oli 19,7 prosenttia ($n=1\ 671$). Oppilasvalikointin laajuus oppilasmäärään suhteutettuna vaihteli kuitenkin kaupunkien välillä 6,3 prosentista (Jyväskylä, $n=82$) 31,3 prosenttiin (Tampere, $n=521$) (taulukko 1). Pääosin painotettuun opetukseen valikoidut oppilaat oli ryhmitelty luokkamuotoisesti (93,6 %, $n=1\ 564$). Oppilasvalikointin laajuuden vaihtelun voi osittain tulkita johtuvan Suomen kuntien eroista väestötiheydessä, koossa ja paikallisissa olosuhteissa. Lisäksi paikalliset koulutuspoliittiset linjaukset painotetun opetuksen tarjonnan suhteen vaihtelevat suomalaiskaupungeissa (ks. Seppänen ym. 2023: 201–202). Erot oppilasvalikointin laajuudessa kuvastavat suomalaiskaupunkien eriytymistä siinä, missä määrin niissä tarjotaan mahdol-

lisuuksia ”tavallisesta” perusopetuksesta jossain määrin eriäviin koulupolkuihin.

Painotettuun opetukseen valikoituneista oppilaisista yhteensä hieman yli puolet (54,3 %, n=904) oli poisvalikoitunut oman asuinpaikkansa mukaisesta lähikoulusta tai maantieteellisesti lähimmästä koulusta. Jyväskylässä ja Porissa omasta lähikoulusta poisvalikoituneita oppilaita oli painotusoppilaiden määrään suhteutettuna vähiten (taulukko 1). Tämän tutkimuksen perusteella painotettu opetus ei näyttäisi palvelevan ensisijaisesti koulun oman oppilasalueen tai lähialueen oppilaita, vaan huomattava osa painotetun opetuksen oppilaista valikoituu

kouluihin muualta yli oppilasaluerajojen. Osassa kaupungeista tätä selittää painotetun opetuksen järjestäminen jatkumona läpi peruskoulun (ks. myös Seppänen ym. 2023). Tämä tarkoittaa, että alakoulun painotetusta opetuksesta oppilas siirtyy automaattisesti yläkoulun painotusluokkaan ennalta nimettyyn kouluun, joka saattaa sijaita jollakin muulla oppilasalueella. Toisaalta oppilasaluerajojen yli tapahtuvat oppilasvirrat painotettuun opetukseen voivat liittyä myös painotetun opetuksen alueelliseen sijoitteluun, kuten painotetun opetuksen keskittämiseen kaupungin keskusta-alueille (ks. seuraava tulosluku).

Taulukko 1. Oppilasvalikoinnin laajuus, painotetun opetuksen luokkamuotoinen ryhmittely sekä oppilaiden valikoituminen painotettuun opetukseen suhteessa oppilaan asuinpaikkaan seitsemässä suomalaiskaupungissa 7. luokkalaisten oppilasikäluokassa (n=8 480)

Table 1. The extent of pupil selection, grouping of pupils into emphasized teaching, and pupils opting out of their assigned neighborhood school based on their residential areas in seven Finnish cities among 7th grade pupil cohorts (n=8,480)

Kaupunki <i>City</i>	Painotettuun opetukseen valikoidut oppilaat kaupungin kaikista 7. luokkalaistista <i>Pupils selected for emphasized teaching from all 7th graders in the city</i> % (n) / 7.lk oppilaat yht. % (n) 7 th grade pupils in total	Painotetun opetuksen oppilaat, jotka ovat ryhmitelty luokkamuotoisesti <i>Pupils in emphasized teaching who are grouped in class-based settings</i> % (n)	Painotusluokkien oppilaat, jotka ovat poisvalikoituneet asuinsoitteensa mukaisesta lähikoulusta tai maantieteellisesti lähimmästä koulusta <i>Pupils in emphasized teaching class who have opted out of their residentially assigned neighborhood school or the geographically closest school</i> % (n)
Tampere	31,3 (521) / 1 663	87,9 (458)	58,0 (267)
Oulu	8,8 (182) / 2 061	100 (182)	62,1 (113)
Turku	25,3 (302) / 1 194	95,0 (287)	60,6 (183)
Jyväskylä	6,3 (82) / 1 306	100 (82)	42,7 (35)
Lahti	25,9 (202) / 779	93,6 (189)	52,5 (106)
Pori	24,6 (185) / 752	91,4 (169)	47,0 (87)
Kouvola	27,2 (197) / 725	100 (197)	57,4 (113)
Yhteensä Total	19,7 (1 671) / 8 480	93,6 (1 564)	54,3 (904)

Painotetun opetuksen alueellinen sijoittelu kaupungeissa

Tutkimusaineistossa painotettua opetusta järjestettiin neljän kaupungin (Tampere, Turku, Lahti ja Pori) kouluverkossa seitsemännellä vuosiluokalla yhteensä 28 kunnan ylläpitämässä peruskoulussa. Tämä oli 67 prosenttia kaikista näiden kaupunkien ylä- tai yhtenäiskouluista ($n=42$). Toisin sanoen vain vähemmistö kaupunkien yläkouluista otti oppilaansa pelkästään lähikouluosoituksella asuinalueperusteisesti.

Koko aineistossa painotusta ja ei-painotusta järjestävien oppilasalueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa ($U=2183439$; $z=-1,326$; p -arvo=0,185; $r=0,020$) suhteessa oppilasalueiden sosioekonomisiin piirteisiin. Tulos antaa siis viitteitä siitä, että neljän kaupungin tarkastelussa painotettua opetusta järjestetään sosioekonomisilta piirteiltään erilaisilla oppilasalueilla. Seuraavaksi analysoimme kaupungeittain tarkemmin, miten painotettua opetusta on sijoitettu kaupunkitilaan ja suhteessa koulujen oppilasalueiden sosioekonomisiin piirteisiin.

Tampereen kouluverkko on jaettu 16 koulupolkuun, joista lähes jokaisella sijaitsi julkinen ylä- tai yhtenäiskoulu vuonna 2021. Oppilasrekisteriaineiston mukaan painotettua opetusta järjestettiin 13 kunnan ylläpitämässä peruskoulussa. Tampereella painotettua opetusta tarjottiin siis useissa yläkouluissa, jotka sijaitsivat eri oppilasalueilla: sekä keskusta-alueella että lähioissa ja kaupungin reuna-alueilla.

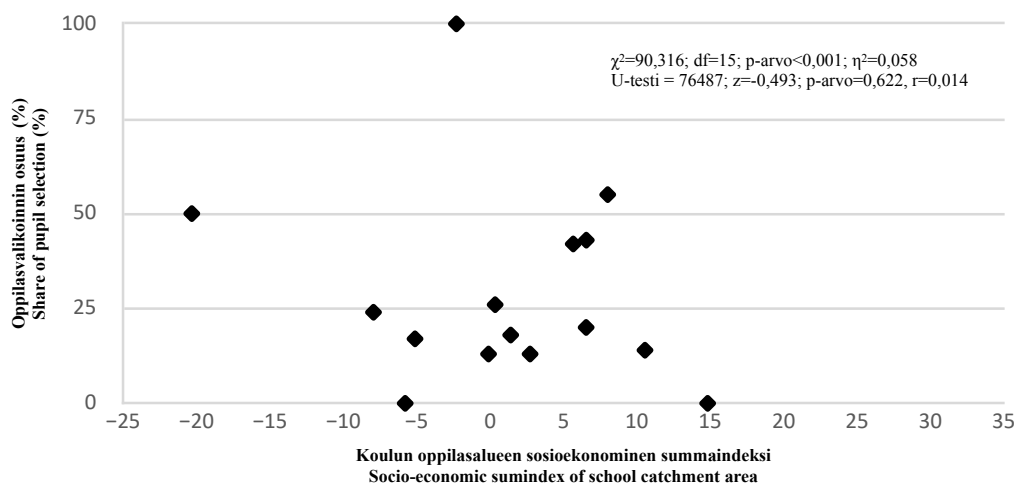
Tampereella oppilasalueet erosivat toisistaan sosioekonomisten piirteiden suhteen tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2=90,316$; $df=15$; p -arvo<0,001; $\eta^2=0,058$). Koska painotettua opetusta tarjotaan Tampereella lähes kaikilla oppilasalueilla, käytännössä painotusta järjestetään sosioekonomisesti erilaisilla oppilasalueilla. Tämän havainnon kanssa linjassa on myös se, että Tampereella painotusta ja ei-painotusta tarjoavien oppilasalueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa sosioekonomisen summaindeksin suhteen ($U=76487$; $z=-0,493$;

p -arvo=0,622; $r=0,014$). Tulosten perusteella voidaan tulkita, että Tampereella painotetun opetuksen järjestämiseen liittyy tasapuolisuutta alueellisen sijoittelun näkökulmasta. Kuvassa 1 on Tampereella vuonna 2021 perusopetusta vuosiluokilla 7–9 järjestävien julkisten peruskoulujen oppilasalueiden keskimääräinen sosioekonominen summaindeksi (x-akseli) ja koulujen oppilasvalikoinnin osuus seitsemännellä vuosiluokalla (y-akseli).

Turussa on yhteensä 11 oppilasaluetta. Vuonna 2021 painotettua opetusta järjestettiin kuudessa kaupungin ylläpitämässä ylä- tai yhtenäiskoulussa, jotka sijaitsivat kolmella eri oppilasalueella. Painotettua opetusta tarjottiin erityisesti kaupungin keskusta-alueilla ja sen läheisillä oppilasalueilla. Painotetun opetuksen järjestämiseen Turussa liittyy siis maantieteellisestä näkökulmasta jossain määrin alueellista kasautumista keskusta-alueille, jolloin opetuksen alueellinen saavutettavuus voi olla heikompi kaupungin reuna-alueilla asuville oppilaille.

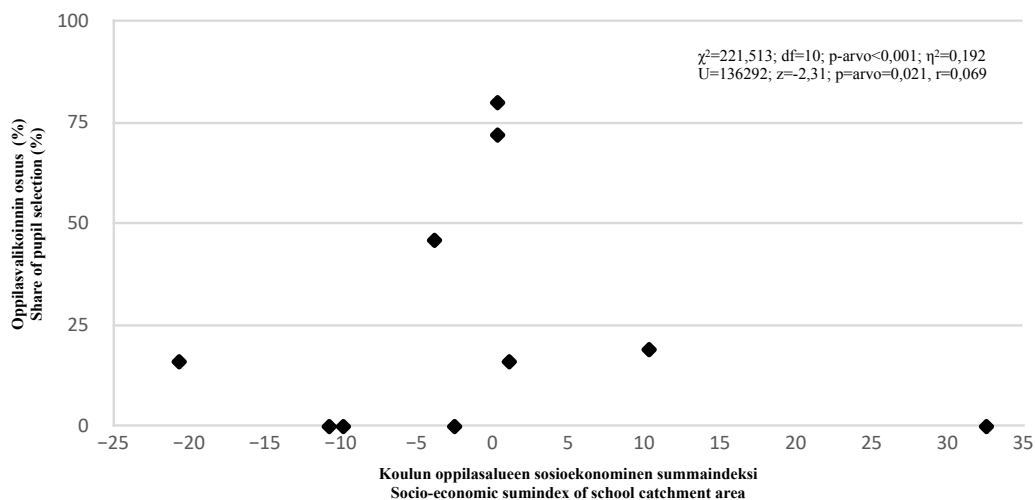
Turussa yläkoulujen oppilasalue ei kaikissa tapauksissa tarkoita aivan koulun välitöntä lähiympäristöä. Sen sijaan osa kouluista kerää oppilaansa lähikouluosoituksella useammalta eri oppilasalueelta myös koulun sijaintialueen ulkopuolelta (ks. Turun kaupunki 2024b) niin kutsutuista ”syöttöalakouluista” (Seppänen ym. 2012). Tässä tutkimuksessa oppilasalueiden sosioekonomisten erojen tarkastelussa huomioitiin oppilasalueet sen mukaan, miltä alueilta koulut tosiasiaassa ottavat oppilaansa.

Turussa oppilasalueiden välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja sosioekonomisten piirteiden suhteen ($\chi^2=221,513$; $df=10$; p -arvo<0,001; $\eta^2=0,192$). Painotettua opetusta järjestävien koulujen oppilasalueiden sosioekonomiset piirteet olivat keskimäärin kaupungin keskiarvoa heikommalla verrattuna ei-painotusta järjestävien koulujen oppilasalueisiin ($U=136292$; $z=-2,31$; p -arvo=0,021, $r=0,069$). Tätä havaintoa selittää osaltaan oppilasalueiden jyrkät keskinäiset erot sosioekonomisissa lähtökohdissa sekä se, ettei painotettua opetusta järjestetty kaupungin kaikkein hyväosaisimmalla oppilasalueella (kuva 2).

Kuva 1. Tampereen kaupungin vuosiluokkia 7–9 tarjoavat koulut vuonna 2021, koulujen oppilasalueiden keskimääräinen sosioekonominen summaindeksi ja oppilasvalikoinnin osuus seitsemäsluokkalaisista.

Figure 1. Public schools (grades 7–9), the average socio-economic sumindex of the schools' catchment areas, and percentage of pupil selection of 7th graders in Tampere in 2021.

Kuva 2. Turun kaupungin vuosiluokkia 7–9 tarjoavat koulut vuonna 2021, koulujen oppilasalueiden keskimääräinen sosioekonominen summaindeksi ja oppilasvalikoinnin osuus seitsemäsluokkalaisista.

Figure 2. Public schools (grades 7–9), the average socio-economic sumindex of the schools' catchment areas, and percentage of pupil selection of 7th graders in Turku in 2021.

Lahden kaupungissa yläkoulun oppilaaksiottoalueita on viisi, joista yksi jakautuu kahteen eri maantieteelliseen alueeseen. Vuonna 2021 painotettua opetusta järjestettiin seitsemännellä vuosiluokalla viidessä kunnan ylläpitämässä peruskoulussa, jotka sijaitsivat neljällä eri oppilasalueella sekä lähellä keskustaa että myös keskusta-alueen ulkopuolisilla oppilasalueilla.

Lahdessa oppilasalueiden sosioekonomisten piirteiden välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja ($\chi^2=70,358$; $df=4$; $p\text{-arvo}<0,001$; $\eta^2=0,062$; kuva 3). Painotusta ja ei-painotusta järjestävien oppilasalueiden välillä havaittiin eroja siten, että painotettua opetusta järjestävien koulujen oppilasalueiden sosioekonominen summaindeksi oli keskimäärin kaupungin keskiarvoa korkeampi verrattuna ei-painotusta järjestävien koulujen oppilasalueisiin ($U=70451$; $z=-6,631$; $p\text{-arvo}<0,001$; $r=0,203$).

Porissa koulupiirejä on 19, ja ne muodostuvat alakoulujen mukaisesti. Seitsemännelle vuosiluokalle siirrytään koulupolun mukaisesti tiettyyn yläkouluun. Vuonna 2021 painotettua opetusta järjestettiin seitsemännellä vuosiluokalla neljässä yläkoulussa, jotka sijaitsivat kolmella oppilasalueella kaupungin keskusta-alueella. Porissa painotetun opetuksen järjestämisessä on havaittavissa Turun tapaan keskittämistä kaupungin keskusta-alueen läheisyyteen.

Porissa oppilasalueet erosivat toisistaan sosioekonomisten piirteiden suhteen tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2=139,587$; $df=18$; $p\text{-arvo}<0,001$; $\eta^2=0,160$; kuva 4). Painotusta ja ei-painotusta järjestävien koulujen oppilasalueet eivät sen sijaan eronneet tilastollisesti merkitsevästi ($U=84356$; $z=-0,989$; $p\text{-arvo}=0,323$; $r=0,034$). Tämän tutkimuksen perusteella Porissa painotetun opetuksen järjestämiseen liittyy tasapuolisuutta oppilasalueiden sosioekonomisten piirteiden näkökulmasta, mutta painotetun opetuksen keskittäminen keskusta-alueelle voi heikentää painotetun opetuksen saavutettavuutta kaupungin reuna-alueilla asuvien oppilaiden näkökulmasta.

Oppilaan koulumatkan ja asuinkorttelin sosioekonomisten piirteiden yhteys painotettuun opetukseen valikoitumiseen

Koulujen oppilasalueet ovat laajoja, ja ne sisältävät väistämättä sosioekonomista vaihtelua, jota oppilasaluetasoinen tarkastelu ei tavoita. Tämän vuoksi mallinsimme lopuksi logistisella regressioanalyysillä sitä, miten oppilaan koulumatka ja asuinkort-

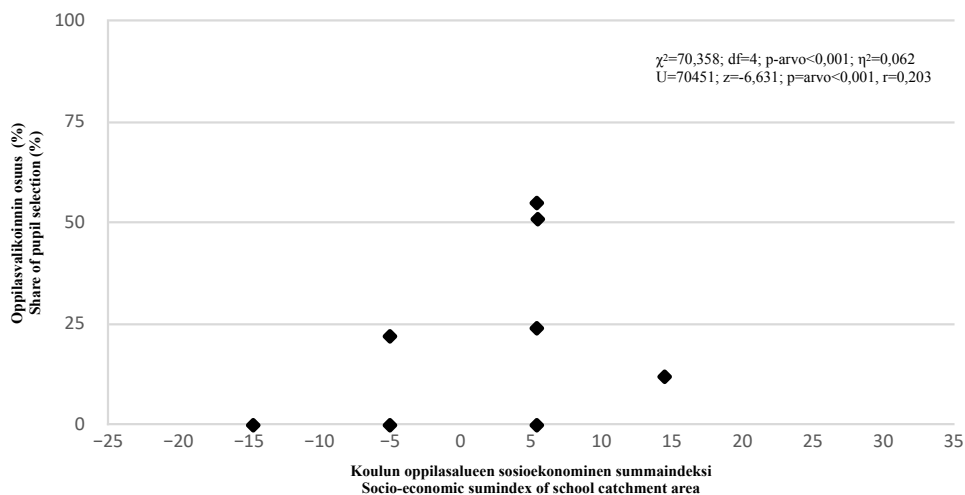
telin sosioekonomiset piirteet (rahatulo, perus- ja korkea-asteen koulutus, työttömyys) ovat yhdessä painotettuun opetukseen valikoitumiseen seitsemässä kaupungissa.

Rahatulo-muuttujaan liittyi Spearmanin korrelaatiotestin mukaan mallinnusta haittaavaa multikollinearisuutta useamman kaupungin aineistossa (korrelaatiokerroin $\sim 0,7$). Tästä syystä rahatulo-muuttuja päätettiin jättää pois lopullisesta regressiomallista. Rahatulomuuttujaa tarkasteltiin kuitenkin erikseen kaikkien seitsemän kaupungin aineistossa Mann-Whitneyn U-testillä. Tulosten mukaan painotus- ja yleisluokkien oppilaiden asuinkorttelin keskimääräinen asutokuntien käytettävissä oleva rahatulo erosi tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p<0,001$) Tampereella ja Turussa. Rahatulomuuttujan yhteyttä painotettuun opetukseen valikoitumiseen olisi tarpeen tarkastella lisätutkimuksissa.

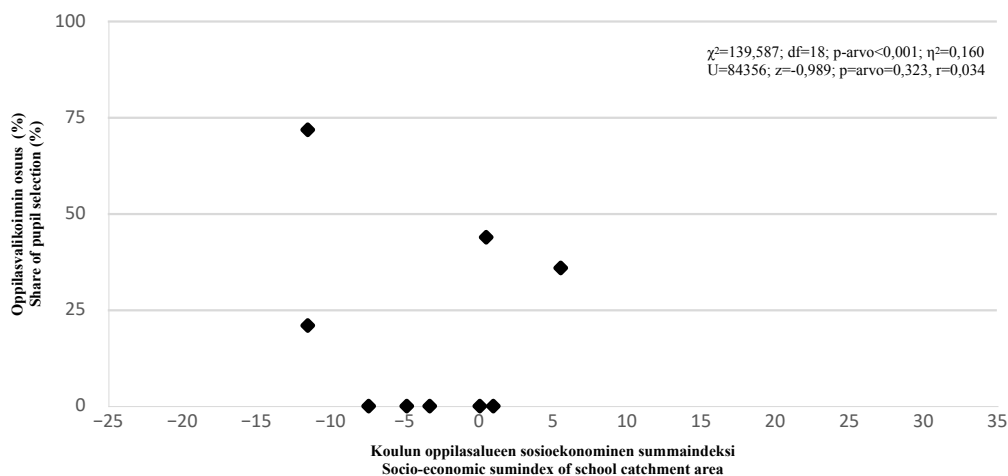
Analyyseissa regressiomallin mukaan keskeisimmät painotettuun opetukseen valikoitumista selittävät tekijät olivat oppilaan koulumatka sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus oppilaan asuinkorttelissa (taulukko 2). Koulumatka selitti painotettuun opetukseen valikoitumista tilastollisesti merkitsevästi kaikissa muissa kaupungeissa paitsi Kouvolassa. Koulumatkan ja painotettuun opetukseen valikoitumisen välinen yhteys viittaa siihen, että painotetussa opetuksessa olevat oppilaat asuvat keskimäärin kauempana koulustaan kuin yleisopetuksen oppilaat. Havainto korostaa painotetun opetuksen alueellisen sijoittamisen merkitystä ja kuvastaa samalla painotettuun opetukseen valikoitumista yli oppilasaluerajojen. Osallistuminen painotettuun opetukseen edellyttääkin perheiltä usein joustavuutta arjen aikatauluissa sekä taloudellisia resursseja pidempien koulumatkojen järjestämiseen ja niistä aiheutuvien kustannusten kattamiseen.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus oppilaan asuinkorttelissa selitti painotettuun opetukseen valikoitumista kaikissa muissa kaupungeissa paitsi Turussa. Koulutusmuuttujan voimakkuus oli kuitenkin heikompi kuin koulumatkan. Turussa puolestaan havaittiin negatiivinen yhteys perusasteen tutkinnon suorittaneiden osuuden ja painotettuun opetukseen valikoitumisen välillä, eli mitä suurempi osuus oppilaan asuinkorttelin väestöstä oli suorittanut vain perusasteen tutkinnon, sitä pienempi oli todennäköisyys valikoitua painotettuun opetukseen.

Analyyseissa havaittiin lisäksi se, että Oulussa, Jyväskylässä ja Lahdessa oppilaan asuinkorttelin korkeampi työttömyysprosentti selitti painotettuun opetukseen valikoitumista tilastollisesti merkitse-

Kuva 3. Lahden kaupungin vuosiluokkia 7–9 tarjoavat koulut vuonna 2021, koulujen oppilasalueiden keskimääräinen sosioekonominen summaindeksi ja oppilasvalikoinnin osuus seitsemäsluokkalaisista.
 Figure 3. Public schools (grades 7–9), the average socio-economic sumindex of the schools' catchment areas, and percentage of pupil selection of 7th graders in Lahti in 2021.

Kuva 4. Porin kaupungin vuosiluokkia 7–9 tarjoavat koulut vuonna 2021, koulujen oppilasalueiden keskimääräinen sosioekonominen summaindeksi ja oppilasvalikoinnin osuus seitsemäsluokkalaisista.
 Figure 4. Public schools (grades 7–9), the average socio-economic sumindex of the schools' catchment areas, and percentage of pupil selection of 7th graders in Pori in 2021.

västi (taulukko 2). Toisin sanoen, mitä korkeampi oppilaan asuinkorttelin työttömyysprosentti oli, sitä todennäköisemmin oppilas oli valikoitunut painotettuun opetukseen. Oppilaan asuinpaikan ja painotettuun opetukseen valikoitumisen todennäköisyyden välisestä yhteydestä ei kuitenkaan voida tehdä suoria johtopäätöksiä, sillä tässä tutkimuksessa oppilaan asuinpaikkaa tarkasteltiin asuinkorttelitasolla (250 × 250 metriä), eikä se välttämättä kuvaa oppilaan perheen todellista sosioekonomista profiilia. Tulokset kuitenkin tukevat aiempia tutkimushavaintoja siitä, että painotettuun opetukseen valikoituminen heijastuu jossain määrin myös alueellisiin tekijöihin. Tässä tutkimuksessa oppilaan asuinpaikan sosioekonomista asemaa kuvaavat muuttujat selittivät painotettuun opetukseen valikoitumista vaihtelevasti (taulukko 2), mikä kuvastaa ilmiön monimutkaista ja kontekstisidonnaista luonnetta. Jatkotutkimuksissa mallia tulisiikin täydentää asetelmalla, joka huomioi tarkemmin sekä paikalliset olosuhteet että yksilölliset tekijät.

Yhteenveto ja pohdinta

Tässä artikkelissa olemme analysoineet seitsemän suomalaiskaupungin aineistolla painotetun opetuksen oppilasvalikoinnin laajuutta ja oppilaiden ryhmittelyä sekä oppilaiden koulumatkan ja asuinpaikan sosioekonomisen profiilin yhteyttä painotettuun opetukseen valikoitumiseen. Lisäksi analysoimme neljän kaupungin aineistolla painotetun opetuksen alueellista sijoittelua kaupunkitilaan ja suhteessa oppilasalueiden sosioekonomisiin piirteisiin.

Tutkimuksemme osoittaa, että seitsemässä suomalaiskaupungissa keskimäärin noin viidennes yläkoulunsa aloittaneista oppilaista oli valikoitu kaupunkien ylläpitämien peruskoulujen painotettuun opetukseen. Pääosin valikoidut oppilaat oli ryhmitelty pysyviin painotetun opetuksen luokkiin. Tulos painotetun opetuksen luokkamutoisesta järjestämisestä vastaa 2010-luvulla tehtyjä tutkimuksia (Simola ym. 2015: 104–105). Painotetun opetuksen luokkamutoinen järjestämistapa on kuitenkin yllättävää suhteessa siihen, että sen tiedetään olevan yhteydessä koululuokkien oppilaspuhjan sosioekonomiseen eriytymiseen (mm. Seppänen ym. 2015). Lisäksi aiemmat tutkimushavainnot osoittavat, että koulujen oppilasryhmittelyllä on merkitystä lasten ja nuorten vertaissuhteisiin ja näissä muodostuviin hierarkioihin ja sosiaalisiin jakoihin sekä kouluar-

jessa että vapaa-ajalla (Oittinen ym. 2022; Kosunen ym. 2024).

Tämän tutkimuksen perusteella Tampereella painotetun opetuksen kouluverkko oli alueellisen sijoittamisen näkökulmasta tasapuolinen, kun puolestaan Turussa ja Porissa havaittiin painotetun opetuksen tarjontaan liittyvää alueellista kasautumista keskusta-alueille tai sen läheisyyteen. Tampereella oppilaita valikoitiin peruskoulujen painotettuun opetukseen suhteellisesti eniten tämän tutkimuksen kaupungeista, mutta painotusopetusta järjestettiin Tampereella muita kaupunkeja useammin niin kutsutuissa sekoitetuissa opetusryhmissä, eli luokilla opiskelee sekä yleisopetuksen että painotetun opetuksen oppimäärän oppilaita. Tällainen tuntimuotoinen painotetun opetuksen järjestäminen pysyvien ”erikoisluokkien” sijaan on nähty yhtenä mahdollisuutena ehkäistä oppilasryhmien sosiaalista eriytymistä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022b: 27). Jatkossa olisi tärkeä tarkastella sitä, missä määrin tällaisia sekoitettuja oppilasryhmiä hyödynnetään painotetun opetuksen järjestämisessä myös muissa kaupungeissa, kuten pääkaupunkiseudulla, sekä toisaalta sitä, miten erilaiset oppilasryhmittelykäytännöt heijastuvat oppilaiden oppimiseen ja oppimistulosten eriytymiseen luokkien välillä.

Kaupunkien oppilasalueiden tarkastelu osoitti, että Tampereella, Turussa, Lahdessa ja Porissa peruskoulujen oppilasalueet ovat eriytyneet sosioekonomisten piirteiden suhteen kaupunkien sisällä. Koko aineiston analyysissä havaittiin, että painotettua opetusta järjestettiin sosioekonomisesti erilaisilla oppilasalueilla: sekä kaupungin keskiarvoa huono-osaisemmillä että hyväosaisemmillä oppilasalueilla ja niiden peruskouluissa. Tarkempi kaupunkikohtainen tarkastelu puolestaan osoitti, että Tampereella ja Porissa painotusta ja ei-painotusta tarjoavien oppilasalueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa sosioekonomisen summaindeksin suhteen. Näiden kaupunkien osalta tulos on linjassa Helsingin kouluverkkoa koskevan tutkimuksen kanssa (Kosunen ym. 2023), jossa havaittiin tasapuolisuutta painotetun opetuksen sijoittelussa oppilasalueiden sosiaalisen rakenteen ja maantieteellisen sijainnin suhteen julkisten koulujen kohdalla. Tutkimuksemme perusteella Turussa ja Lahdessa painotusta ja ei-painotusta järjestävien oppilasalueiden välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja: Turussa painotusta järjestävien oppilasalueiden sosioekonominen summaindeksi oli keskimäärin kaupungin keskiarvoa heikompi, kun taas

Table 2. A logistic regression model on the association between socio-economic characteristics of pupil's residential area and the selection into emphasized teaching ($n=8,480$): $p < 0.001^{***}$; $p < 0.01^{**}$; $p < 0.05^{*}$.

Kaupunki City	muuttujat variables	B-kerroin B-value	S.E.	OR	95% C.I. for OR	p-arvo p-value
Tampere	Koulumatka (School journey)	0,279	0,026	1,321	1,255–1,392	<0,001***
	Perusaste (Basic education)	-0,002	0,017	1,002	0,965–1,033	0,920
	Korkea-aste (Higher education)	0,022	0,006	1,022	1,010–1,034	<0,001***
	Työttömyys (Unemployment)	0,002	0,011	1,002	0,980–1,024	0,877
Turku	Koulumatka (School journey)	0,215	0,027	1,240	1,175–1,308	<0,001***
	Perusaste (Basic education)	-0,049	0,017	0,953	0,921–0,985	0,005**
	Korkea-aste (Higher education)	0,009	0,006	1,009	0,997–1,021	0,129
	Työttömyys (Unemployment)	-0,017	0,012	0,983	0,960–1,006	0,145
Oulu	Koulumatka (School journey)	0,311	0,030	1,365	1,287–1,448	<0,001***
	Perusaste (Basic education)	-0,026	0,021	0,975	0,936–1,015	0,208
	Korkea-aste (Higher education)	0,038	0,006	1,038	1,027–1,050	<0,001***
	Työttömyys (Unemployment)	0,044	0,012	1,045	1,021–1,069	<0,001***
Jyväskylä	Koulumatka (School journey)	0,247	0,035	1,280	1,195–1,372	<0,001***
	Perusaste (Basic education)	0,031	0,021	1,031	0,989–1,075	0,153
	Korkea-aste (Higher education)	0,034	0,008	1,035	1,018–1,052	<0,001***
	Työttömyys (Unemployment)	0,029	0,014	1,030	1,002–1,058	0,033*
Lahti	Koulumatka (School journey)	0,053	0,017	1,055	1,019–1,091	0,002**
	Perusaste (Basic education)	-0,010	0,015	0,990	0,961–1,020	0,504
	Korkea-aste (Higher education)	0,021	0,006	1,021	1,008–1,033	<0,001***
	Työttömyys (Unemployment)	0,028	0,011	1,029	1,007–1,050	0,008**
Pori	Koulumatka (School journey)	0,115	0,029	1,122	1,059–1,189	<0,001***
	Perusaste (Basic education)	-0,002	0,015	0,998	0,969–1,028	0,900
	Korkea-aste (Higher education)	0,018	0,007	1,019	1,005–1,032	0,006**
	Työttömyys (Unemployment)	-0,002	0,011	0,029	0,977–1,020	0,864
Kouvola	Koulumatka (School journey)	0,035	0,021	1,035	0,994–1,078	0,092
	Perusaste (Basic education)	0,007	0,013	1,007	0,981–1,033	0,614
	Korkea-aste (Higher education)	0,018	0,006	1,018	1,005–1,013	0,006**
	Työttömyys (Unemployment)	-0,009	0,011	0,991	0,970–1,013	0,437

Lahdessa painotusta järjestettiin keskimäärin enemmän oppilasalueilla, joiden sosioekonomiset piirteet olivat tilastollisesti kaupungin keskiarvoa vahvemmat. Turun osalta tulosta voi osin selittää oppilasalueiden väliset jyrkät erot sosioekonomisten piirteiden suhteen.

Painotetun opetuksen alueellinen sijoittelu kaupungin kouluverkkoon ei kuitenkaan lopulta määrittele sitä, keitä painotusluokille todellisuudessa valikoituu, sillä painotusluokkien oppilaaksiotto ei perustu lähikouluperiaatteeseen. Painotusluokat näyttävät tutkimuksemme perusteella keräävän huomattavan osan oppilaistaan kauempaa muiden koulujen oppilasalueilta eli yli oppilasaluerajojen. Tulokset vastaavat aiempia tutkimuksia Turun (Seppänen ym. 2012) ja Espoon (Kosunen ym. 2016) kaupungeista, joissa on havaittu, ettei painotettu opetus näyttäisi palvelevan ensisijaisesti koulujen lähialueen oppilaita, vaan painotetun opetuksen valinta merkitsee usein asuinosoitteen mukaisen lähikoulun ”hylkäämistä”. Samalla tämä merkitsee painotettuun opetukseen valikoituneiden oppilaiden pidempää koulumatkaa, joka tässä tutkimuksessa selitti oppilaiden valikoitumista painotettuun opetukseen lähes kaikissa kaupungissa (pois lukien Kouvola). Pidempi koulumatka tarkoittaa nuorelle tarvetta kulkea koulumatkat itsenäisesti ja siten kykyä navigoida kaupunkitilassa (Rivière & Kosunen 2017) tai se vaatii perheiltä taloudellisia ja ajallisia resursseja koulumatkakuljetusten järjestämiseksi. Oman asuinpaikan mukaisesta lähikoulusta poisvalikoituminen vaikuttaa myös nuoren sosiaalisiin verkostoihin, sillä johonkin muuhun kuin lähikouluun valikoituminen rajoittaa mahdollisuuksia viettää aikaa paikallisten nuorten kanssa (ks. myös Rivière & Kosunen 2017; Kosunen ym. 2024). Runsas oppilasvirta painotetun opetuksen luokille pois oman asuinpaikan mukaan määräytyvästä lähikoulusta voi myös heijastaa perheiden valintastrategiaa välttää huonoksi koettu lähikoulu ja alue (Bernelius & Vaattovaara 2016) ja siten toimia erityisesti keskiluokkaisten perheiden erontekojen keinona (Kosunen ym. 2024; ks. myös Laaksonen 2024: 79).

Tässä tutkimuksessa painotettuun opetukseen valikoidut oppilaat tulivat tilastollisesti merkitsevästi useammin asuinkortteleista, joissa oli suhteellisesti enemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita verrattuna yleisluokkien oppilaiden asuinkortteleihin. Hyväosaisista taustoista tulevien oppilaiden valinnat pois omasta lähikoulusta ovat merkityksellisiä koko kaupungin kouluver-

kon ja kaikkien koulujen oppilaspohjan näkökulmasta. Painotettuun opetukseen valikoitumisen myötä toisten koulujen oppilaspohjat hyväosaisuvat, kun taas toiset koulut menettävät oppilaita ja niihin kasautuu enemmän huono-osaisemmista lähtökohdista tulevia oppilaita (mm. Bernelius 2013).

Painotetun opetuksen alueellinen sijoittaminen kaupunkien kouluverkkoon sekä oppilaiden valikoituminen painotusluokille on varsin monileksinen, moniulotteinen ja toisaalta kontekstisidonnainen ilmiö. Kaupunkien välillä oli suuria eroja oppilasvalikoinnin laajuuden suhteen, mikä kuvastaa koulujen tarjontaa ja valinnanmahdollisuuksia säätelevän koulutuspolitiikan eroja. Kaupungit eroavat siis siinä, missä määrin paikallinen koulutuspolitiikka mahdollistaa peruskouluissa oppilaspaikkojen avaamisen erilaisin kriteerein valikoiduille oppilaille (ks. Pasu ym. 2023) ohi asuinalueperusteisesti otettavien oppilaiden (Seppänen ym. 2012). Oppilaiden valikointi peruskoulujen painotetun opetuksen luokkiin heikentää lähikouluperiaatteen toteutumista ja on osaltaan yhteydessä siihen, millaiseksi koulujen oppilaspohjat muodostuvat. Tässä tutkimuksessa oppilaiden valikoitumista tarkasteltiin ainoastaan painotetun opetuksen näkökulmasta. Tarkastelu ei kohdistunut esimerkiksi harvinaisen A-kielen valintoihin (vrt. Kosunen ym. 2023), oppilaiden hakeutumiseen yleisopetuksen ryhmiin johonkin muuhun kuin kunnan osoittamaan lähikouluun (vrt. Simola ym. 2015) tai siihen, missä määrin yksittäiset koulut kaupungin sisällä eroavat oppilasvalikoinnin laajuudessa.

Vaikka painotetun opetuksen oppilasvalikointi jossain määrin heikentää lähikouluperiaatteen toteutumista kaupunkiseuduilla erityisesti yläkouluikäisten kohdalla, on lähikouluperiaate Suomessa kokonaisuudessaan edelleen vahva. Esimerkiksi yhdysvaltalais tutkimus osoittaa, että vuonna 2013 New Yorkissa vain keskimäärin 12 prosenttia yhdeksäsluokkalaisista oppilaista opiskeli asuinpaikkaa maantieteellisesti lähimmässä koulussa (Corcoran 2018: 23). Suomessa vahva julkiskouluverkko sekä koulutuksellisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tavoitteisiin nojaava koulujärjestelmä osaltaan selittävät lähikouluperiaatteen vankkaa asemaa. Huolestuttavaa on kuitenkin se, että myös Suomessa koulujen eriytymiskehitys on kaupunkiseuduilla ollut jyrkkää, ja se kytkeytyy asuinalueiden alueelliseen eriytymiseen (Kosunen ym. 2024). Myös me havaitsimme neljän kaupungin aineistossamme koulujen oppi-

lasalueiden sosioekonomista eriytymistä. Koulut toimivat siis kaupungeissa varsin erilaisissa toimintaympäristöissä ja oppimisolosuhteissa riippuen siitä, missä ne sijaitsevat. Tämä korostaa tarpeusteisen rahoituksen eli niin kutsun TP-rahamerkitystä koulutuksellisen yhdenvertaisuuden tukemisessa osana koulujärjestelmän rahoitusta (Ramos Lobato ym. 2024). Koulujen välisen eriytymisen ehkäisemistä ei voida kuitenkaan ratkoa yksinomaan koulutuspolitiikalla, vaan tarvitaan laajempaa ymmärrystä yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta ja eriytymisestä (Kosunen ym. 2024; Bernielius & Huilla 2021).

Tutkimuksemme aineisto on laaja, sillä se kattaa seitsemän suomalaiskaupunkia. Koska kaupungit eroavat toisistaan merkittävästi sekä kouluverkon että koulutuspoliittisten linjausten suhteen, usean kaupungin samanaikainen tarkastelu asettaa myös haasteita. Tutkimuksen rajoituksista huolimatta se osoittaa, että painotettuun opetukseen valikoituminen ei ole satunnaista, vaan se kytkeytyy sosioekonomisiin ja alueellisiin tekijöihin. Lisäksi koulujen käytännöt, kuten oppilaiden ryhmittely painotetun opetuksen luokille, muovaavat koulu- luokkien rakentumista ja vaikuttavat keskeisesti koko kouluyhteisön toimintaan. Näiden havaintojen perusteella olisikin tärkeä pohtia, miten paikallisella koulutuspolitiikalla ja painotetun opetuksen järjestämisen käytänteillä voitaisiin edistää koulutuksellista tasa-arvoa ja ehkäistä koulujen ja koulu- luokkien eriytymistä koulutuksellisten valintojen seurauksena.

KIRJALLISUUS

- Alegre, M.À. & Ferrer, G. (2010) School regimes and education equity: some insights based on PISA 2006. *British Educational Research Journal* 36(3) 433–461. <https://doi.org/10.1080/01411920902989193>
- Bernelius, V. (2013) *Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspohjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä*. Tutkimuksia 1/2013. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bernelius, V. (2024) Koulutuksen maantiede: Oppimistulokset ja kaupunkikehitys. Teoksessa Kosunen, S., Juvonen, S., Huilla, H. & Peltola, M. (toim.) *Koulu ja eriarvoisuus*, 46–63. Gaudeamus, Helsinki.
- Bernelius, V. & Huilla, H. (2021) *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>
- Bernelius, V., Huilla, H. & Ramos Lobato, I. (2021) ‘Notorious Schools’ in ‘Notorious Places’? Exploring the connectedness of urban and educational segregation. *Social Inclusion* 9(2) 154–165. <https://doi.org/10.17645/si.v9i2.3838>
- Bernelius, V. & Kosunen, S. (2023) ”Three bedrooms and a nice school” – Residential choices, school choices and vicious circles of segregation in the education landscape of Finnish cities. Teoksessa Thrupp, M., Seppänen, P., Kauko, J. & Kosunen, S. (toim.) *Finland’s famous education system: Unvarnished insights into Finnish schooling*, 175–191. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-19-8241-5_11
- Bernelius, V. & Vaattovaara, M. (2016) Choice and segregation in the ‘most egalitarian’ schools: Cumulative decline in urban school in and neighbourhoods of Helsinki, Finland. *Urban Studies* 53(15) 3155–3171. <https://doi.org/10.1177/0042098015621441>
- Bernelius, V. & Vilkkama, K. (2019) Pupils on the move: School catchment area segregation and residential mobility of urban families. *Urban Studies* 56(15) 3095–3116. <https://doi.org/10.1177/0042098019848999>
- Boterman, W., Musterd, S., Pacchi, C. & Ranci, C. (2019) School segregation in contemporary cities: Socio-spatial dynamics, institutional context and urban outcomes. *Urban Studies* 56(15) 3055–3073. <https://doi.org/10.1177/0042098019868377>
- Brown, P. (1990) The ‘third wave’: Education and the ideology of parentocracy. *British Journal of Sociology of Education* 11(1) 65–85. www.jstor.org/stable/1392913
- Corcoran, S. P. (2018) *School choice and commuting: How far New York City students travel to school*. Urban Institute, Washington, DC.
- Holmlund, H. & Öckert, B. (2021) *Patterns of school segregation in Europe. Analytical Report*. European Expert Network on Economics of Education. Euroopan komissio. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/269991>
- Jokila, S., Haltia, N. & Kosunen, S. (2019) Valmennuskurssit ja korkeakoulumarkkinoiden maantiede. *Tiedepolitiikka* 44(3) 18–28.
- Jyväskylän kaupunki (2024) Oppilaaksioton perusteet Jyväskylässä 1.8.2024 alkaen. <https://julkinen.jkl.fi/ktwebbin/ktproxy2.dll?doctype=3&docid=1959738&version=1> 20.1.2025.
- Järnefelt, J. (2023) Turun kaupunki - Turun asuinalueiden eriytyminen, Paikkatietopohjainen selvitys. Ubigo Oy. 18.4.2023.
- Kalalahti, M., Silvennoinen, H. & Varjo, J. (2015) Kouluvalinnat kykyjen mukaan? Erot painotettuun opetukseen valikoitumisessa. *Kasvatus* 46(1) 19–35.
- Kesanto-Jokipolvi, H., Siipola, M., Koivuhovi, S., Pasu, T., Seppänen, P. & Rimpelä, A. (2024) Inequa-

- lities in adolescent mental health and allocation of students to selective classes in comprehensive schools in Finland: a longitudinal study. *Journal of Epidemiol Community Health* 2024, 1–7.
<https://doi.org/10.1136/jech-2023-221854>
- Kosunen, S. (2016) *Families and the social space of school choice in urban Finland*. Studies in Educational Sciences 267. Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Kosunen, S. & Bernelius, V. (2024) Segregaation kehillä. Teoksessa Kosunen, S., Juvonen, S., Huilla, H. & Peltola, M. (toim.) *Koulu ja eriarvoisuus*, 27–45. Gaudeamus, Helsinki.
- Kosunen, S., Bernelius, V. & Hautala, T. (2023) Magneettikouluja ja eliittikouluja? Kouluverkon alueellinen eriytyminen ja kaupunkisegregaatio Helsingissä. *Terra* 135(4) 199–216.
<https://doi.org/10.30677/terra.119538>
- Kosunen, S., Bernelius, V., Seppänen, P. & Porkka, M. (2016) Pupil admission to lower secondary schools and mechanisms of school segregation in urban Finland. *Urban Education* 55(10) 1461–1488.
<https://doi.org/10.1177/0042085916666933>
- Kosunen, S., Juvonen, S., Huilla, H. & Peltola, M. (2024; toim.) *Koulu ja eriarvoisuus*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kosunen, S. & Seppänen, P. (2015) The transmission of capital and a feel for the game: Upper-class school choice in Finland. *Acta Sociologica* 58(4) 329–342.
<https://doi.org/10.1177/0001699315607968>
- Kouvola kaupunki (2024) Perusopetus. Kouluun ilmoittautuminen. <https://www.kouvola.fi/kasvu-ja-oppiminen/perusopetus/kouluun-ilmoittautuminen-ja-hakeminen/> 20.1.2025.
- Kupiainen, S. & Hienonen, N. (2023) Ketä painotettu opetus palvelee? *T&Y-lehti*. <https://labore.fi/t&y/keta-painotettu-opetus-palvelee/> 2.9.2024.
- Kupiainen, S., Hienonen, N., Koivuhovi, S. & Hotulainen, R. (2022) Painotetun opetuksen monet muodot Helsingin perusopetuksessa. Teoksessa Hautamäki, J. & Rämä, I. (toim.) *Oppimaan oppiminen Helsingissä. Pitkittäistutkimus peruskoulun ensimmäiseltä luokalta toiselle asteella*, 161–194. Helsingin yliopiston Koulutuksen arviointikeskus HEAn raportit 1/2022.
- Kupiainen, S. & Hotulainen, R. (2019) Erilaisia luokkia, erilaisia oppilaita. Teoksessa Hautamäki, J., Rämä, I. & Vainikainen, M.-P. (toim.) *Perusopetus, tasa-arvo ja oppimaan oppiminen: Valtakunnallinen arviointitutkimus peruskoulun päättövaiheesta*, 139–165. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 52. Helsingin yliopisto.
<http://hdl.handle.net/10138/344072>
- Laaksonen, L. M. (2024) Korkeakoulutukseen hakeutuminen ja eriarvoisuus. *Etnografinen tutkimus lukio-laisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista*. Väitöskirja. Kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Lahden kaupunki (2024) Perusopetus. Kouluun ilmoittautuminen ja hakeminen. Alueellinen oppilaaksiotto. <https://www.lahti.fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/kouluun-ilmoittautuminen-ja-hakeminen/oppilaaksiotto/> 20.1.2025.
- Lahden kaupunki (2025) VL: Lahden kaupungin peruskoulujen oppilasalueet paikkatietomuotoisena. Henkilökohtainen sähköpostiviesti T. Pasulle. 7.1.2025.
- Lempinen, S. (2016) *Parental and municipal school choice in the case of children receiving support*. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta, Turun yliopisto.
- McCowan, T. (2016) Three dimension of equity of access to higher education. *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 46(4) 645–665.
<https://doi.org/10.1080/03057925.2015.1043237>
- Oittinen, R., Peltola, M. & Bernelius, V. (2022) ”Mä tunnistan kaltaiseni, kun mä nään sen” – Etnografinen tutkimus kaupunkikoulun oppilaiden arkitodellisuuksien eriytymisestä. *Terra* 134(1) 3–16.
<https://doi.org/10.30677/terra.108013>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Oikeus oppia – tasa-arvoinen alku opinpolulle. Perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma 2020–2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161905/Perusopetuksen%20laadun%20ja%20tasa-arvon%20kehitt%C3%A4misohjelma%20-%20esite.pdf> 16.10.2024.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022a) Työryhmä: lähikoulu- ja lähipäiväkotiperiaatetta vahvistettava. Tiedote 28.9.2022. <https://okm.fi/web/okm/-/tyoryhma-lahikoulu-ja-lahipaivakotiperiaatetta-vahvistettava> 2.9.2024.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022b) *Kohti laadukasta ja tasa-arvoista lähipalvelua ja lähikoulua. Oikeus oppia -ohjelman Koulutuksellisen tasa-arvon ja positiivisen erityiskohtelun edistämistoimia varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa valmistelevan työryhmän loppuraportti 2022*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:30.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/e57d8e02-1729-464d-8610-6178679904f8/3173d2c6-2b39-434e-9afc-275c6b646474/RAPORTTI_20230313122903.PDF 6.8.2024.
- Ouakrim-Soivio, N., Rautopuro, J. & Hildén, R. (2018) Shadows under the North Star: The inequality developing in Finnish school education. *Nordidactica*:

- Journal of Humanities and Social Science Education* 2018(3) 65–86. <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/article/view/19073>
- Oulun kaupunki (2025) Oulun kaupungin oppilaaksioton periaatteet 1.1.2025 alkaen. <https://www.ouka.fi/kouluun-ilmoittautuminen/oppilaaksioton-periaatteet> 3.1.2025.
- Pasu, T., Seppänen, P. & Kosunen, S. (2023) Painotetun opetuksen oppilasvalikointi Suomen kaupunkikouluissa: valintakriteerit ja ideaalioppilaan normi. *Hallinnon tutkimus* 42(1) 38–55. <https://doi.org/10.37450/ht.115579>
- Porin kaupunki (2023) Perusopetuksen oppilaaksioton perusteet. Sivistyslautakunta. <https://cms.pori.fi/uploads/sites/2/2023/12/2023-perusopetuksen-oppilaaksioton-perusteet.pdf> 15.1.2025.
- Porin kaupunki (2025) Koulupiirit. Porin kaupungin avoin data: Esri-järjestelmiin tuotetut avoimet datat. <https://pori.maps.arcgis.com/apps/mapviewer/index.html> 21.1.2025.
- Ramos Lobato, I. (2021) Koulut ja eriytyvä yhteiskuntakehitys kansainvälisessä valossa. Teoksessa Bernelius, V. & Huilla, H. (toim.) *Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet*, 96–104. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7. Valtioneuvosto, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>
- Ramos Lobato, I., Kosunen, S. & Bernelius, V. (2024) Koulutuksellinen eriarvoisuus ja tarveperusteinen resursointi. Teoksessa Kosunen, S., Juvonen, S., Huilla, H. & Peltola, M. (toim.) *Koulu ja eriarvoisuus*, 175–191. Gaudeamus, Helsinki.
- Reay, D. & Lucey, H. (2004) Stigmatised choices: social class, social exclusion and secondary school markets in the inner city. *Pedagogy, Culture and Society* 12(1) 35–51. <https://doi.org/10.1080/14681360400200188>
- Rivière, C. & Kosunen, S. (2017) School choice, school markets and children's urban socialization. Teoksessa Pink, W. T. & Noblit, G. W. (toim.) *Second International Handbook of Urban Education* 2 1291–1305. Springer International Handbooks of Education. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-40317-5_66
- Rowe, E. & Lubienski, C. (2017) Shopping for schools or shopping for peers: public schools and catchment area segregation. *Journal of Education Policy* 32(3) 340–356. <https://doi.org/10.1080/02680939.2016.1263363>
- Saporito, S. (2003) Private choices, public consequences: Magnet school choice and segregation by race and poverty. *Social problems* 50(2) 181–203. <https://doi.org/10.1525/sp.2003.50.2.181>
- Seppänen, P. (2006) *Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa – Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa*. Kasvatusalan tutkimuksia 26. Suomen kasvatustieteellinen seura, Turku.
- Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (2015; toim.) *Lohkoutuva peruskoulu: Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*. Kasvatusalan tutkimuksia 68. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.
- Seppänen, P., Kosunen, S. & Rinne, R. (2018) Lohkoutuko koulutuspolku, katoako tasa-arvo. Teoksessa Rinne, R., Lempinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* 65–91. Kasvatusalan tutkimuksia 78. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.
- Seppänen, P., Pasu, T. & Kosunen, S. (2023) Pupil selection and enrolment in comprehensive schools in urban Finland. Teoksessa Thrupp, M., Seppänen, P., Kauko J. & Kosunen, S. (toim.) *Finland's Famous Education System – Unvarnished insights into Finnish schooling*, 193–210. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-19-8241-5>
- Seppänen, P., Rinne, R. & Riipinen, P. (2012) Yläkouluvalinnat, koulujen suosio ja perheiden sosiaalinen asema – Lohkoutuko perusopetus kaupungeissa? *Kasvatus* 43(3) 226–243.
- Siipola, M., Koivuhovi, S., Pasu, T., Vainikainen, M.-P., Nazeri, F., Rimpelä, A., Kesanto-Jokipolvi, H. & Seppänen, P. (2024) *Painotetun opetuksen hyödyt jäävät oppimisen ja hyvinvoinnin kannalta vähäisiksi Turussa*. Turun kaupunkitutkimusohjelma. Tutkimuskatsauksia 6/2024. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimuskatsausia_6-2024.pdf 16.11.2025.
- Siipola, M., Koivuhovi, S., Seppänen, P., Nazeri, F., Rimpelä, A. & Vainikainen, M.-P. (2023) Osaaminen, kouluinto ja koulu-uupumus kaupunkikoulujen eriytyneissä oppilasryhmissä: Painotetun ja yleisopetuksen luokat Turussa. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti* 33(4) 124–142. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202402052114>
- Simola, H., Seppänen, P., Kosunen, S. & Vartiainen, H. (2015) Oppilasvalikoinnin paluu? Teoksessa Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) *Lohkoutuva peruskoulu: Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka*, 87–121. Kasvatusalan tutkimuksia 68. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.
- Silvennoinen, H., Rinne, R., Kosunen, S., Kalalahti, M. & Seppänen, P. (2015) Yhteiskuntaluokat ja kouluvalinta. Teoksessa Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) *Lohkoutuva perus-*

- koulu: Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka, 325–369. Kasvatusalan tutkimuksia, 68. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.
- Sykes, B. & Kuyper, H. (2013) School segregation and the secondary-school achievements of youth in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(10) 1699–1716.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.833707>
- Tampereen kaupunki (2023) Tampereen kaupungin perusopetuksen oppilaaksioton periaatteet 1.1.2024 alkaen. Kasvatus- ja opetuslautakunta, 14.11.2023.
[https://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kasvatus_ja_opetuslautakunta/Kokous_14112023/Tampereen_kaupungin_perusopetuksen_oppil\(346102\)](https://tampere.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Kasvatus_ja_opetuslautakunta/Kokous_14112023/Tampereen_kaupungin_perusopetuksen_oppil(346102)) 1.12.2024.
- Tampereen kaupunki (2025) WFS-rajapinta.
<https://geodata.tampere.fi/geoserver/ows?acceptversions=2.0.0> 21.1.2025.
- Turun kaupunki (2024a) Oppilaaksioton perusteet Turun suomenkielisessä perusopetuksessa 1.11.2024 alkaen. Kasvatuksen ja opetuksen palvelukokonaisuus, Turku.
<https://paatokset.turku.fi/kasvatus-ja-opetuslautakunnan-suomenkielinen-jaosto/poytakirja/5118557/pykala/68/liite/10980> 6.8.2024.
- Turun kaupunki (2024b) Perusopetuksen oppilasalueet 1.1.2024. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/oppilasalueet_a3_2024_vari.pdf 12.1.2025.
- Turun kaupunki (2025) WFS-rajapinta.
<https://opaskartta.turku.fi/TeklaOGCWeb/WFS.ashx> 21.1.2025.
- Ukkola, A. & Väättäin, H. (toim.) (2021) *Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja osallisuus koulutuksessa – katsaus kansallisiin arviointeihin*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI). Tiivistelmät 16:2021.
https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_T1621.pdf 16.11.2025.
- Uoti, A., Hämäläinen, H., Keinänen, A., Möttönen, M.-M., Valtonen, V. & Vartiainen, N. (2022) *Suomen kunnallisen itsehallinnon laajuus erityisesti julkisten palvelujen näkökulmasta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:68. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki
- van Ham, M., Tammaru, T. & Janssen, H. J. (2018) A multi-level model of vicious circles of socio-economic segregation. Teoksessa OECD (toim.) *Divided cities: Understanding intra-urban inequalities*, 135–153. OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264300385-en>
- Varjo, J. (2011) Koulupiirien valtiollinen regulaatio / deregulaatio koulutuksen ohjausmekanismeina. *Kasvatus & Aika* 5(1) 79–113.
- Varjo, J. & Kalalahti, M. (2011) Koulumarkkinoiden institutionaalisen tilan rakentuminen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 49(4) 8–25.